

2002

titel: Creatieve Steden
medium: RPDWARS
datum: maart-2002
auteur: T. Maas

Creatieve Steden

Dat was niet aardig van Elsevier om het boekje congres 'Creatieve Steden!' af te doen als 'parmantige prietpraat'. Maar een vreemd gevoel gaf het wel: met kennisoverdracht uit de tijd van Ot en Sien - een opstel en twee lezingen met lichtbeelden - probeerde VROM's 'denktank' Forum ons op het goede spoor te zetten van stedenbouw in het tijdperk van space of flows. Wat voor space? Laten we beginnen bij de Gouden Eeuw, net als Princeton-professor Israel dat deed, die gedenkwaardige middag, eind februari, in het Amsterdamse Tropeninstituut. En laten we met sir Peter Hall een grand tour maken langs wereldsteden.

Als je wilt, kun je de geschiedenis beschrijven als een aaneenschakeling van verhalen over steden die opkomen en weer naamloos in de massa verzinken. Vanaf Athene tot aan Amsterdam als het zelfbenoemde 'magisch centrum van de wereld'. Datzelfde Amsterdam was in de Gouden Eeuw al eens het centrum van de wereld geweest, en Princeton-professor Israel vertelde de verzamelde elite van onderzoekers, beleidsmakers en bestuurders hoe dat zo gekomen was.

Lijfelijk contact

Wie weet kun je uit de geschiedenis lessen trekken, en zorgen dat de Deltametropool ook nu weer eens zo'n lichtend voorbeeld van creativiteit en voorspoed wordt. De vereniging Deltametropool was dan ook mede-organisator van de middag, waarvoor Zef Hemel (Forum) een opstel geschreven had, uitgegeven als spetterend boekje. Zef betoogt aan de hand van klassiekers als Jacobs, Castells en Sassen, dat ook in deze tijd van (virtuele, globale) netwerken - space of flows - lijfelijk contact onmisbaar is voor de bloei van creativiteit, en op basis daarvan economische voorspoed. Contact in een space of place dus. Steden moeten daarvoor ruimte bieden en liefst moeten er de meest uiteenlopende types te vinden zijn. Burgemeesten Cohen plaatste daar in zijn openingswoord een simpele statistiek naast: de creatiefste steden blijken die plaatsen waar veel homoseksuelen wonen.

Niet allemaal goud dat er blinkt

Israel liet zien dat het ingewikkelder is. Van de Gouden Eeuw denken wij dat die te danken is aan kooplieden uit Antwerpen die vluchtten voor de Spanjaarden. Israel nuanceerde dat beeld. Tot het moment dat er honderdduizend vluchtelingen deze kant op kwamen, stelden de steden hier niet veel voor. Ze groeiden nog bloeiden. Het politieke klimaat was verre van stabiel. En de handel met de Baltische landen betrof louter bulk. Eigenlijk was het raar dat die vluchtelingen hierheen kwamen; Noord-Duitsland en Londen waren kansrijker plekken voor een nieuwe start. Een paar jaar lang was het dan ook buigen of barsten in de Verenigde Provinciën, die zuchtten onder de last van de plotse immigratie. Dat een decennium later een geweldige groei inzette was volgens Israel te danken aan twee factoren. De Hollanders pasten razendsnel hun economische systeem aan de nieuwe omstandigheden aan, en ze hadden het geluk dat de spanjaarden zich terugtrokken zodat de politieke situatie stabiliseerde. Toen pas besloten belangrijke kooplieden zich in Amsterdam te vestigen, en kon de Gouden Eeuw beginnen. Binnen een eeuw werd Amsterdam zes keer zo groot. In een cirkel van zestig kilometer rond de Dam woonden toen meer mensen dan in hetzelfde gebied rond Londen.

Cruciaal voor deze ontwikkeling was het sterke stadsbestuur, dat de handelsregels strikt handhaafde, zorgde voor een goed systeem van verzekeringen - met lage premies dus - en dat investeerde in het publieke domein. In 1669 stonden er in Amsterdam de eerste 1800 straatlantaarns van Europa. Minder cruciaal was de veelgeroemde tolerantie, nuanceerde Israel een andere gemeenplaats. Tolerantie was niet bovenmate aanwezig. Belangrijker was de afwezigheid van een overheersende staatskerk en een geldverspillende monarchie, van een overheersend centrum dus.

Het ontbreken daarvan had ook nadelen. Zo kwam er in de Verenigde Provinciën geen grote nationale bibliotheek tot stand, zoals in andere landen. De jetsen van internationale wetenschappers die zich hier had gevestigd trok daarom weg. En ja, zonder wetenschappers ligt creativiteit natuurlijk al gauw op apengapen, hoorde je de professor denken. En zonder creativiteit geen voorspoed meer.

Planologie, maar dan wel light

Een andere hernemde professor, sir Peter Hall, verbroedde het panorama met een invals overzicht van wereldsteden

Je kon ze niet allemaal over de zelfde kam scheren. Sommigen waren opgebloeid vanwege hun culturele en intellectuele innovaties (Athene, Wenen, Parijs), andere dankzij nieuwe technologieën en productiemethoden (Manchester, Detroit, Silicon Valley), of dankzij cultureel-technologische vernieuwingen (Hollywood in de jaren twintig, waar joodse immigranten de grote studio's opzetten, en Memphis in de jaren vijftig, waar in een houten keet de rock 'n roll geboren werd uit een mix van blank en zwart).

Het succes van deze steden was ook gestoeld op allemaal dezelfde omstandigheden. Het kon draaien om rijkdom die creatieve outsiders aantrekt, spanningen tussen conservatieven en radicalen die creativiteit losmaakt, of sterke plaatselijke netwerken in net niet helemaal geïsoleerde steden met een open klimaat de kansen biedt aan plaatselijke genieën (beroemd is café Palo Alto in Silicon Valley waar het allemaal begonnen is met Microsoft, Apple en de andere).

Op basis van zijn bevindingen vermoedde Hall, dat de stad die in de toekomst wil bloeien, het moet zoeken in een mix van kunst, technologie en nieuwe diensten. "Face to face still matters, and cities still matter", hield hij ons voor. Omdat voor de directe communicatie de kwaliteit van de stad belangrijk is, is planning belangrijk, maar "with a light hand".

Daarmee kwam hij uit op eenzelfde subtiel evenwicht als Israel: een beetje macht in het centrum is wel goed, maar niet te veel, er moet plaatselijke speelruimte blijven. En tegenover de sterke stadsbesturen die er nu in Europa heerst. Zijn recept voor de Deltametropool: zorg voor specialisatie op basis van onderlinge competitie.

Selectieve openheid

Gesticht na deze professionele vermaningen en de nadruk op de waarde van immigratie - mits er goed op wordt ingespeeld! - keerde ik huiswaarts. Maar wie schetst mijn verbazing, toen ik de volgende dag hoorde dat het nog lang niet afgelopen was. Een select gezelschap van vijftig inimi was uitgenodigd voor een diner met discussie. Vreemd, dat men zich na pleidooien voor openheid terugtrekt in beslotenheid. Twijfels had ik al of een boekje en twee lezingen voldoende zouden zijn om een vonk van creativiteit aan te blazen tot een nieuwe Gouden Eeuw. Des te meer vroeg ik me af of de ware creativiteit werkelijk zou ontvlammen tussen Hoge Dames en Heren die zich tegoed doen aan een Italiaans buffet. Of was deze middag slechts bedoeld als aperitief om bestuurderen te paaien?